Viorel ***Anăstăsoaie***

Combaterea rasismului și a discriminării

Studiul de față încearcă să prezinte un proiect desfășurat de Organizația N. în perioada februarie-decembrie 2000 în domeniul drepturilor omului și al combaterii discriminării romilor. La baza elaborării lui stau interviuri realizate cu trei membri ai fundației, dar și documente scrise (rapoarte, broșuri) care mi-au fost puse la dispoziție cu amabilitate.[1]

Obiectivele proiectului au fost trei, dintre care unul general, respectiv combaterea rasismului și a discriminării față de romi, și două mai specifice, centrate pe apărarea drepturilor romilor în fața organelor de urmărire penală (în special a persoanelor defavorizate) și organizarea de campanii, manifestări de stradă și proteste. Realizarea acestor obiective urma să se facă prin mai multe tipuri de activități, de la consultanță juridică pentru persoanele de etnie romă și acordare de asistență juridică prin reprezentarea în fața instituțiilor de urmărire penală sau în tribunale, până la deplasări în teren pentru monitorizarea cazurilor de violență împotriva cetățenilor de etnie romă. A fost planificată și o acțiune de monitorizare, pe toată durata proiectului, a 5 ziare cotidiene (*Adevărul*, *Ziua*, *România liberă*, *Evenimentul Zilei* și *Național*), pentru a urmări și identifica modurile în care sunt propagate prin mass media stereotipurile negative cu privire la romi. O altă acțiune desfășurată pe toată durata proiectului a constat în expedierea permanentă a unor documente care sesizau instituțiilor statului anumite comportamente și practici discriminatorii (după cum se va vedea mai jos din analiza rapoartelor e vorba de unele publicații, unele instituții de stat, cum ar fi secții de poliție, primării, oficii de angajare).

Metodologia acestui proiect este parțial specifică activităților de monitorizare a încălcării drepturilor omului. Aceste activități presupun o supraveghere atentă a presei, documentare a cazurilor particulare în care aceste drepturi au fost încălcate prin intervievarea părților implicate, studierea legislației în cauză, scrierea de rapoarte etc. De exemplu, rapoartele de documentare produse de membrii echipei au următoarea structură:

- *starea de fapt*, secțiune care conține prezentarea concisă a cazului, a actorilor implicați și a situației în care au fost încălcate drepturile unor persoane de etnie romă, pe baza intervievării martorilor și a părților implicate;
- *starea de drept* face referire la acele legi, hotărâri, convenții din legislația

1 Țin să mulțumesc pentru amabilitatea și disponibilitatea echipei N., atât în a discuta cu mine, cât și de a-mi pune la dispoziție diferite materiale scrise.

română sub incidența cărora intră faptele sau situațiile prezentate în prima secțiune;

■ *intervenția Organizației N.* este secțiunea care prezintă acțiunile întreprinse de echipa N. referitoare la situația dată, care pot fi de asistență juridică pentru persoanele vătămate (angajarea unui avocat) sau sesizare a instituțiilor publice, mese rotunde, întâlniri de mediere, conferințe de presă etc;

■ *stadiul, continuitatea sau rezolvarea problemei* este secțiunea care rezumă efectele acțiunilor Organizației N. sau desfășurarea cazului. Uneori, cazurile se pot încheia pozitiv (de pildă, redactorii de publicații își cer scuze în mod public pentru articolele prejudiciatorii sau anunțurile discriminatorii vizavi de romi) sau rezolvarea lor este întârziată de instituțiile răspunzătoare.

Dincolo de problema monitorizării și documentării, proiectul avea și o dimensiune militantă, referitor la drepturile romilor și la sensibilizarea opiniei publice. Astfel, în cadrul săptămânii de luptă împotriva rasismului, în luna martie 2000, N. a organizat un marș în București. De asemenea, la articolele negative cu privire la romi se răspundea cu scrisori adresate instituțiilor statului sau redacțiilor în cauză.

Care a fost profilul cazurilor monitorizate de încălcare a drepturilor? Cazurile au fost depistate atât prin monitorizarea presei, cât și direct de la persoanele lezate care au intrat în contact cu N. Bugetul de 5 000 USD a permis documentarea a doar 7 cazuri și acordarea de asistență juridică în câteva dintre ele. Astfel, două din cazuri au implicat persoane (un ziarist de la *Național* și un deputat) care au scris, respectiv au declarat lucruri defăimătoare, prejudiciatorii, cu privire la romii din România. În ambele situații au fost angajați avocați pentru plângerea penală împotriva celor doi. În alte două cazuri, a fost implicată Poliția și respectiv Procuratura. În primul caz, Poliția a evacuat ilegal un imobil locuit de romi în București, iar în celălalt Procuratura a decis arestarea preventivă a unui cetățean rom acuzat de complicitate la tâlhărie și omor fără a se ține cont de natura probelor care îl indicau nevinovat. De altfel, Poliția a fost implicată și în alt caz, un cetățean rom fiind bătut și pus să recunoască faptul că a declanșat incendierea unui vagon de călători. Un oficiu al Forțelor de Muncă și o firmă de protecție au făcut obiectul unui alt caz, prin difuzarea unui anunț de angajare care preciza excluderea candidaților de etnie romă. În altă situație, un cetățean de etnie romă a fost lovit în scara blocului în care locuia, dar Procuratura nu a dat curs urmăririi penale a persoanei care l-a lovit. Intervenția echipei N. a constat în angajarea unui avocat care să reprezinte interesele persoanei vătămate.

Un exemplu interesant de punere în evidență a discriminării romilor în locurile publice din București a fost acțiunea „Discoteca", așa cum o descrie coordonatorul proiectului: „În urma unor sesizări, am aflat prin niște colegi că țiganii nu sunt primiți în discotecile din B. Am mers și am verificat un număr de 7 discoteci, aici în complexul studențesc și alte discoteci de prin oraș. Și așa cum ne-am așteptat, nu am fost primiți acolo, am fost refuzați la intrare de către bodygarzi din diverse

motive, că nu avem legitimații de club care trebuiau procurate la începutul anului, că discotecile funcționează cu circuit închis, tot felul de motive" (M., coordonator).

Acțiunea a cerut spirit de inventivitate în a verifica dacă este într-adevăr vorba de discriminare etnică, rasială, sau este vorba doar de locuri cu acces limitat membrilor. Astfel, la intrarea unei discoteci centrale, grupul Organizației N. (12 persoane) a fost oprit, interzicându-i-se accesul fără legitimații, cu toate că alte persoane intrau fără să li se ceară asemenea document. A fost gândită și o a doua tentativă; de data aceasta implicând un membru al grupului, voluntar în Organizația N. (cetățean german), împreună cu prietena sa. Ei au intrat fără să li se ceară legitimații, în schimb restul grupului, urmându-i după 3 minute, a fost oprit și la această a doua încercare, motivul invocat fiind... lipsa legitimațiilor. Personalul discotecii a recunoscut totuși că sunt alte motive (subînțelese) pentru care nu le poate permite accesul.

Această acțiune a fost mediatizată, a fost organizată și o dezbatere publică, dar fără mare impact, chiar dacă „invitații la dezbatere nu au crezut că în România se poate întâmpla așa ceva" (M., coordonator). Sugestia participanților, aceea de a înainta memorii către instituțiile de stat, a fost însă fără succes, datorită lipsei unei legislații eficiente privind sancționarea formelor de discriminare.

Deficiența cadrului legislativ privind protecția minorităților și a combaterii discriminării a fost principala dificultate pentru desfășurarea acestui proiect: „Partea proastă aici este că nu există un cadru legislativ adecvat, adică o lege pentru protecția minorităților sau pentru eliminarea tuturor problemelor de integrare care să prevadă sancțiuni, pentru că România a ratificat toate convențiile internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare; dar nici una dintre ele nu are sancțiuni. Nici una nu prevede că pentru fapta asta există niște pedepse sau sancțiuni" (domnul M.).

O altă dificultate majoră amintită, care reiese și din documentarea cazurilor de încălcare a drepturilor fundamentale, este legată chiar de modul de funcționare a instituțiilor de stat: „Una din greutățile întâlnite a fost reticența din partea instituțiilor statului. Și aici să dau un exemplu: am avut tot așa un caz de vătămare corporală gravă, în care un cetățean rom a fost bătut, are 85 de zile de spitalizare și Parchetul nu a dispus începerea urmăririi penale. La intervenția N. a fost contestată rezoluția Parchetului și la un moment dat cetățeanul respectiv a vrut să intre singur să se ducă să xeroxeze dosarul... ca să vedem în ce fel s-a făcut urmărirea penală și dacă mai există o cale de atac. Când a intrat pe ușa Parchetului, a fost plimbat dintr-un birou în altul, până la urmă spunându-i-se: «Du-te domnule acasă și lasă-ne în pace!»" (domnul B.).

Uneori problema romilor pare un subiect tabu pentru reprezentanții instituțiilor statului: „Romii au fost bătuți de către Poliție și ne-am dus să stăm de vorbă cu șeful de post al comunei și plutonierul sau sergentul care era acolo a spus că nu poate discuta, se poate discuta orice altceva în afară de problema romilor" (domnul M.).

Chiar dacă nu au fost finalizate toate cazurile, s-a ținut cont însă de importanța acestor activități și proiectul a fost continuat și în anul 2001 în mai multe moduri. În primul rând a fost propusă înființarea unui centru de informare și resurse juridice pentru romi, care ar oferi informații de natură juridică cetățenilor de etnie romă atunci când aceștia au nevoie. În al doilea rând, ar fi continuată acțiunea de monitorizare a cazurilor de discriminare a romilor, prin intermediul celor doi membri ai departamentului pentru apărarea drepturilor omului din cadrul Organizației N. În sfârșit, o componentă foarte importantă ar fi acordarea de asistență juridică (prin angajare de avocați) în fața instanțelor de judecată sau de urmărire penală pentru 50 de romi. Bugetul necesar ar fi de 37 000 USD, din care au fost finanțați doar 5 000 USD de către o fundație din Statele Unite. Se așteaptă răspuns și de la alți finanțatori pentru întregirea bugetului.

Totuși, proiectul continuă. Astfel, echipa Organizației N. a fost lărgită prin cooptarea unui consultant pe durata martie 2001-ianuarie 2002, de profesie avocat (domnul B.), pe baza unui contract între ERRC (fundație internațională, specializată pe apărarea drepturilor romilor) și N. ERRC plătește acest consultant pentru monitorizarea și investigarea cazurilor de încălcare a drepturilor cetățenilor de etnie romă din România, pentru monitorizarea presei (5 cotidiene) cu privire la articolele cu conținut rasist, prejudiciatoriu la adresa romilor.

Din păcate, numărul cazurilor de încălcare a drepturilor fundamentale și discriminare nu pare să scadă. Deja în 2001 au fost investigate de echipa Organizației N. 5 cazuri, două în care Poliția a fost din nou implicată, un ziar care publica un anunț de angajare pentru o firmă de protecție care excludea candidați romi, apoi un bar în Pitești care nu permitea accesul romilor. Un caz „rezolvat" a fost și acela legat de declarațiile primarului Bârladului apărute în presă, care ar fi vrut să construiască un sat pentru romi la marginea orașului pentru a evacua blocurile din centrul orașului, romii devenind, ca un „beneficiu" secundar, o „atracție turistică". Echipa N. s-a deplasat pentru a analiza situația locală, participând la o întâlnire tripartită între N., Primărie și filiala Bârlad a Partidei Romilor. Primarul a negat informațiile din presă, care ar fi fost denaturate de ziariști, și a arătat disponibilitatea Primăriei de a ameliora condițiile de locuire și a clarifica situația contractelor într-un bloc central unde locuiesc familii de romi.

În septembrie 2000 Guvernul României a adoptat Ordonanța 137, referitoare la combaterea tuturor formelor de discriminare, fie etnice, rasiale sau de alt gen. Această ordonanță prevede sancțiuni, care sunt stabilite de Consiliul Național pentru Discriminare, instituție care trebuia înființată în termen de 60 de zile de la publicarea ordonanței în *Monitorul Oficial*. Acest lucru nu s-a întâmplat nici până acum, lucru care îngreunează aplicarea documentului. Studierea posibilităților aplicării acestei ordonanțe este una din prioritățile echipei N. Astfel, în cazul barului din Pitești care a interzis accesul cetățenilor de etnie romă, se va folosi în instanță această ordonanță: „Asta este și ideea cu care ne-am dus să intentăm

acțiunea împotriva barului, pentru că puteam să mergem pe latura civilă, potrivit Codului Civil, dar noi am ales să mergem pe ordonanță. Să vedem în ce măsură este ea aplicabilă, în ce măsură se va lua o decizie în acest sens din partea instanței de judecată" (domnul M.). Testarea ordonanței în acest fel ar oferi informații utile asupra modului cum funcționează ea, în ce măsură este aplicabilă, care ar fi punctele unde s-ar putea aduce schimbări.

Care este locul proiectelor de apărare a drepturilor omului și a combaterii discriminării în activitățile N.? De la înființarea organizației, în 1993, N. a fost implicată în cercetarea și monitorizarea incidentelor violente care au afectat persoane de etnie romă (Bolintin Vale, Hădăreni, Vălenii Lăpușului). De asemenea, a fost acordată asistență legală persoanelor vătămate și au fost organizate acțiuni de protest, dezbateri, mese rotunde[2]. Este cunoscut faptul că, începând cu anul 1994 acțiunile de violență colectivă (tip „pogrom", cazul cel mai cunoscut fiind cel din 1993 de la Hădăreni) împotriva romilor au scăzut, însă situații de abuzuri, discriminare chiar din partea instituțiilor de stat, manifestări rasiste împotriva romilor au continuat: „Cazurile de violență au scăzut, în schimb cazurile de discriminare au crescut. Există discriminare la angajare, discriminare la accesul în locurile publice, acces la serviciile de învățământ, de sănătate", afirmă domnul M.

De aceea, ar trebui să fie adoptată o legislație adecvată și asigurată aplicarea acesteia, chiar și atunci când autorii actelor de discriminare împotriva romilor fac parte din instituțiile de stat. Echipa Organizației N. a făcut sugestii în adoptarea unei legi împotriva discriminării, care poate avea un efect mai puternic decât Ordonanța 137.

De asemenea, Departamentul pentru Drepturile Omului din cadrul Organizației N. intenționează formarea unei rețele de 10 monitori romi la nivel național, pentru a documenta cazurile de discriminare și abuz, care vor fi distribuiți pe regiuni în funcție de ponderea populației rome, de istoria conflictelor sau abuzurilor împotriva romilor etc. Un fapt esențial este asigurarea colaborării cu instituțiile de stat, deja existând un acord prealabil cu Institutul pentru Cercetarea și Prevenirea Criminalității din cadrul Inspectoratului General al Poliției.

Experiența de monitorizare, documentare, asistență legală, mediere, referitoare la respectarea drepturilor omului dezvoltată în cadrul Organizației N., este esențială atât pentru persoanele de etnie romă, cât și pentru instituțiile de stat și non-guvernamentale. Mai mult, replicarea ei va fi extrem de utilă în parteneriatele pe care Organizația N. încearcă să le dezvolte regional, mai ales în zona balcanică, unde cazurile de violență și discriminare împotriva romilor sunt din nefericire un fapt aproape cotidian.

---

2 Un seminar de acest gen a fost cel co-organizat de N. în 1997 la București cu tema "Prevenirea violenței și discriminării împotriva romilor din Europa", cu participare internațională. Printre ceilalți organizatori au fost DPMN-Guvernul României, OSCE și Project on Ethnic Relations.

Viorel ***Anăstăsoaie***

Imaginea romilor în presa românească

Despre tumultoasa societate românească post-comunistă se pot spune multe, numai că nu ar avea o presă liberă nu. Acesta este unul dintre câștigurile aduse de schimbarea de după 1989 care nu a fost contestat de nimeni. Totuși, analiștii mass mediei au pus deseori în evidență disfuncționalitățile presei românești printre care s-ar număra dependența și afilierea unor cotidiene la diferitele partide politice precum și discursul naționalist, prejudiciatoriu la adresa minorităților. Astfel, la zece ani de la Revoluție, presa încă mai oferă un discurs discriminatoriu și rasist la adresa romilor.

Proiectul de față a fost realizat în parteneriat între două organizații non-guvernamentale N. și F. Inițial, N. a monitorizat presa din România în ceea ce privește referințele la cetățeni de etnie romă, având în atenție cinci cotidiene naționale (*Adevărul, Ziua, România liberă, Evenimentul Zilei* și *Național*) și unul local (*Libertatea*) în perioada februarie-august 2000. Această activitate era o componentă a programului lor de combatere a discriminării și a rasismului față de romi (vezi studiul de caz anterior). Din această bază de date, articolele din cele 6 cotidiene menționate cu referire la romi au constituit materialul prelucrat mai apoi de Organizația F. Scopul proiectului a fost unul de interpretare a modului în care sunt prezentați romii în aceste articole, folosind metoda analizei de conținut, cu o componentă calitativă și una cantitativă. Finanțarea a venit din partea N., în valoare de 550 USD, pe baza unui contract de parteneriat în care N. oferea baza de date cu articole, urmând apoi ca F. să producă raportul (inclusiv traducerea lui în engleză). Conferința de presă unde se prezentau rezultatele analizei a fost organizată împreună de cele două. Organizația N. a cerut și două studii de caz, primul s-a referit la imaginea în presa britanică a romilor azilanți în Marea Britanie, făcut pe baza unor articole selectate în aceeași perioadă. În cel de-al doilea studiu de caz trebuiau analizate reflectările în presa scrisă a unei acțiuni ample desfășurate de Ministerul de Interne - razii și arestări pentru diminuarea infracțiunilor minore (martie-aprilie 2000) referitor la menționarea cetățenilor de etnie romă.

Este important să precizăm pe scurt profilul F. Înființată în 1991 ca organizație nonguvernamentală, F. a dezvoltat proiecte diverse în spiritul misiunii sale și anume „dezvoltarea gândirii critice a cetățeanului, să-l facă mai rezistent la manipulări de orice fel" (A., director). Există un departament care se ocupă de monitorizare (în cadrul căruia s-a desfășurat proiectul prezent) specializat în

proiecte legate de mass media și educație. Pe lângă acestea, F. mai desfășoară analize ale legislației referitoare la activitatea serviciilor de informații din România, în comparație cu alte țări din Europa de Est și Occident. Departamentul care se ocupă de monitorizare are o echipă permanentă, alcătuită din trei persoane (director și doi coordonatori) la care se adaugă un număr de colaboratori pe diversele proiecte, plătiți sau pe bază de voluntariat. De pildă, „cele mai multe cazuri au fost studenți aflați în anii doi și trei, care încep să-și pună problema licenței mai de timpuriu, sunt interesați de domeniu, solicită acces la date ca să facă cercetare... rămân și lucrează în regim de voluntariat o vreme și după aceea, dacă au inițiativă și sunt atrași de un proiect, intră pe un proiect. Prin asta practic s-a marcat intrarea în echipă" (A., coordonator).

Analiza articolelor din cele cinci cotidiene naționale (*Adevărul, Ziua, România liberă, Evenimentul Zilei* și *Național*) și unul local (*Libertatea*) s-a făcut după o metodologie specifică, ținându-se cont de frecvența prezentării acțiunilor pozitive/negative exercitate de romi, tipul evenimentelor relatate (conflictuale și neconflictuale), natura evenimentelor (politice, economice, sociale, legale, educaționale, culturale, infracționale, etnice, istorice), stilul relatării jurnalistului față de actor (pozitiv, negativ, neutru) și frecvența și tipul stereotipurilor referitoare la romi, sursa acestora (ziaristul sau sursele folosite în articol). Au fost realizate și liste de cuvinte asociate cu actorii romi (verbe, substantive, adjective).

Concluziile analizei arată tendenționzitatea mass mediei din România referitor la romi, articolele din presa scrisă prezentând în general evenimente conflictuale, de natură criminală și economică. Acțiunile romilor, reflectarea lor de către presă, sunt preponderent negative (de două ori mai mult decât cele pozitive), stereotipurile cele mai frecvente fiind negative, propunând imagini ale romilor ca „țigani infractori" și „țigani violenți". Paradoxal, singurul stereotip „pozitiv" este „tradiționalismul", dar cu o frecvență mult mai mică decât cele de mai sus. O observație importantă este cea referitoare la sursa stereotipurilor (ziaristul sau sursele menționate în articol). Astfel, jumătate din sursele stereotipurilor sunt preluate, iar cealaltă jumătate sunt emise de ziariști înșiși. Studiul făcut pe presa britanică indică existența de accente xenofobe cu privire la romii azilanți (dintre care o parte proveniți din România) într-o campanie de presă legată de combaterea cerșetoriei în Londra. Cel de-al doilea studiu de caz („Operațiunea Luna") arată că presa din România a încercat să fie obiectivă, existând însă un număr mic de articole care precizau apartenența etnică când se făceau referiri la acțiunile Poliției (expresii ca „mafia țigănească", „țigani violenți", țigani infractori").

Toate aceste rezultate au fost publicate într-un raport bilingv (român – englez), menite a atinge publicul țintă definit ca „presa în primul rând, comunitatea presei care primește informații despre felul în care a funcționat ea însăși, un public țintă secundar dar cu efect de pârghie de presiune asupra comunității presei care sunt

partidele, vocile din societate... ONG-uri și instituții internaționale". De asemenea, indirect, a fost vizat și publicul larg pentru a fi sensibilizat cu privire la această temă.

Cele două organizații partenere au organizat o conferință de presă pentru mediatizarea rezultatelor analizei, la care au fost invitate persoanele din conducerea redacțiilor principalelor ziare, ziariști, televiziuni, persoane implicate în sectorul nonguvernamental. Dintre cele 6 ziare analizate, trei au fost reprezentate de persoane din conducere. Este însă foarte greu de a provoca o schimbare, dar ceea ce a contat a fost faptul că „a ajuns informația la ei, la ei însemnând factori de decizie, că asta contează în modificarea ulterioară a comportamentului... a ajuns pe mai multe căi și prin comunicatul pe care l-am confecționat noi și l-am trimis... s-a dat știrea pe televiziune și câteva ziare au publica-o" (A., coordonator).

Chiar dacă atitudinea presei nu se poate schimba „de azi pe mâine", există totuși speranțe. De exemplu, „în comparație cu ceea ce era cu trei ani în urmă conduita față de populația maghiară, felul în care ea este prezentată în mass media și gradul său de prioritate și promovare a stereotipurilor... s-a modificat semnificativ", declară domnul A. În cazul romilor, toate acestea depind însă, printre altele, de reprezentarea politică a romilor, de crearea unui cadru legislativ eficient în combaterea discriminării și a rasismului.

Această colaborare fructuoasă între F. și N. a dus la elaborarea unui proiect mai larg, și anume înființarea unei agenții de comunicare pentru romi, care are ca scopuri crearea unei agenții de presă cu informații despre romi, formarea de ziariști romi și dezvoltarea unei componente de prevenire a conflictelor cu caracter etnic și găsirea de soluții în situații de criză.

Rezultatele acestui proiect sunt încă un semnal care ar trebui să provoace o dezbatere publică cu privire la responsabilitățile jurnaliștilor, la prejudecățile și stereotipurile negative perpetuate de presă vizavi de romi și la strategiile de contracarare a efectelor acestora.